

Limburgse
plaatsnamen
verklaard

Limburgse plaatsnamen verklaard

Reeks Nederlandse plaatsnamen
deel 1

Gerald van Berkel

Auteur: Gerald van Berkel

Kaart omslag: F.L. Güssefeld (1790)

Der nördliche Theil des Bisthums Lüttich

ISBN: 9789463183314

© 2016 Gerald van Berkel, Amstelveen

Ten geleide

In januari 2016 vroeg de secretaris van de Vereniging voor Limburgse Dialect en Naamkunde (VLDN) of ik in november van dat jaar een naamkundelezing wilde houden ter gelegenheid van het veertigjarig jubileum van zijn vereniging en het negentigjarig jubileum van de Vereniging Veldeke Limburg. Ik was op dat moment bezig met de afronding van een manuscript getiteld *Nederlandse plaatsnamen verklaard* en een analyse van de chronologie en verspreiding van enkele plaatsnaamtypen in Limburg zou een geschikt onderwerp voor een lezing kunnen zijn. Ik zegde toe een lezing te presenteren en ik greep de uitnodiging aan als een kans om het materiaal van Limburg nog eens tegen het licht te houden. Zo rijpte het idee om er een aparte boekuitgave van te maken. Dit plan doortrekkend is *Limburgse plaatsnamen verklaard* de eerste in een reeks van plaatsnaamboeken per provincie. Met de mogelijkheden van Printing on Demand bleek het idee ook financieel levensvatbaar.

Met veel genoegen heb ik aan de totstandkoming van dit boek gewerkt. Ik bedank mijn vrouw Carolien voor het correctie lezen. Dank ook aan Michiel de Vaan die mij enkele artikelen van zijn hand met aanvullende informatie deed toekomen en aan Patrick Slechten, secretaris van VLDN en contactpersoon voor de organisatie van het congres.

Gerald van Berkel

Amstelveen
Oktober 2016

Korte nederzettingsgeschiedenis van Limburg¹

Voor de komst van de Romeinen was Zuid-Limburg al dicht bevolkt langs de dalen, maar de plateaus waren nog bebost. De Romeinen ontgonnen delen van de plateaus en stichtten er grote agrarische bedrijven, zogenaamde villa's, die voor de markt produceerden. Daarnaast legden de Romeinen belangrijke verbindingswegen aan. Aan de Maas en langs de verbindingswegen ontstonden nieuwe nederzettingen. De bevolkingsomvang nam toe en bereikte een hoogtepunt in het midden van de derde eeuw. Zoals elders in Romeins gebied ontstonden waarschijnlijk ook hier bewoningsconcentraties rond de villa's. Daarna taande de macht van de Romeinen en begin vijfde eeuw hadden ze Limburg verlaten. De bevolkingsomvang verminderde en de op zelfvoorziening gerichte autochtone bevolking trok zich weer terug in de dalen. Bos overwoekerde de plateaus. Op slechts enkele plaatsen, zoals in Maastricht en Heerlen, was sprake van bewoningscontinuïteit vanaf de Romeinse tijd. Rond de zesde eeuw bereikte de bevolkingsafname een dieptepunt.

In de Vroege Middeleeuwen werden nieuwe nederzettingen gesticht, maar grote delen van de plateaus bleven onbewoond. De bevolking werd geheel germaanstalig. Romaanse taaleilanden in de omgeving van Maastricht en rondom Vaals overleefden tot circa 800. Konden de nederzettingen in de Vroege Middeleeuwen nog wel eens van plaats veranderen, tussen de 8^e en de 10^e eeuw kregen zij een vaste locatie. In deze periode moet ook het ontstaan van de open dorpsakkers (doorgaans aangeduid met *veld* in de nieuwe betekenis 'bouwland') worden geplaatst. De plaatsnamen met *rode* zijn echte ontginningsnamen en stammen vooral uit de 11^e tot 13^e eeuw. In de 14^e eeuw trad een stagnatie in de ontginningen op, maar in de 15^e eeuw werd weer land in cultuur gebracht, nu vooral aan de randen van de dorpsgebieden. Vanaf de 13^e eeuw ontstonden de platte-landssteden, die in de roerige periode van de Tachtigjarige Oorlog met extra vestingwerken werden voorzien. In de periode tussen 1500 en 1795 werd het aantal nederzettingen en het cultuurland aanzienlijk uitgebreid. De 19^e en 20^e eeuw werden in Noord-Limburg gekenmerkt door bosaanplant en ontginningen, waardoor een groot-schalig en rechtlijnig landschap ontstond. In Zuid-Limburg ontstonden door de behoefte aan arbeidskrachten voor de mijnbouw diverse mijnwerkerskolonies. De 20^e eeuw kenmerkte zich daarnaast in geheel Limburg door de vele stadsuitbreidingen, waardoor nieuwe wijken ontstonden met namen die vaak teruggaan op oude boerderij- of veldnamen.

---

¹ Ontleend aan Renes (1988 en 1999), zie de geraadpleegde literatuur.

Chronologische tabel van plaatsnaamtypen

Chronologische tabel van Limburgse plaatsnaamtypen ²		
Prehistorisch	1a	Een deel der enkelvoudige waternamen en afleidingen daarvan door middel van suffixen: <i>Geleen, Itter, Jeker, Maas, Neer, Roer, Suster(en), Worm</i> en <i>Swalm(en)</i>
	1b	Mogelijk een deel van oude, niet samengestelde en etymologisch veelal onzekere namen als <i>Arcen, Ell, Herten</i> en <i>Lottum</i>
	1c	Enkele Keltische namen als <i>Heel</i> en <i>Heerlen</i>
Vroeg historisch	2a	Voortzetting van de typen 1a en 1b
	2b	Romeinse namen als <i>Maastricht, Kessel</i> en <i>Tegelen</i>
	2c	Gallo-Romeinse namen met het achtervoegsel <i>-acum</i> , zoals <i>Blerick, Geverik</i> en <i>Melick</i>
	2d	Waternamen gevormd met <i>apa</i> 'water, rivier' en daarvan afgeleide plaatsnamen. Hiertoe behoren onder meer <i>Epen, Gennep</i> en <i>Gulp(en)</i>
Vroege Middeleeuwen t/m 10 ^e eeuw	3a	Romaanse namen als <i>Cadier, Lemiers, Cartils, Kasen, Vijlen</i> en namen met <i>-willer</i> < <i>villare</i> 'buurschap': <i>Nijswiller, Wahlwiller, Wieler, Wijlre, Wiler</i> en <i>Wolder</i>
	3b	Deels Germaanse namen met het Romaanse achtervoegsel <i>-(in)iacas</i> , zoals <i>Beutenaken, Etenaken, Harles, Mamelis</i> en <i>Slenaken</i>
	3c	Deels Germaanse namen met het Romaanse achtervoegsel <i>-etum</i> , zoals <i>Bellet, Elset, Holset, Soureth, Terblijt</i> en <i>Terziet</i>
	3d	Namen gevormd met <i>-lo</i> 'licht, open bos', zoals <i>Asselt, Elsloo</i> en met <i>-heri</i> 'plaats met zandige rug', zoals <i>Heer</i>
	3e	Waternamen samengesteld met <i>-aa, -beek</i> en <i>-lede</i>
	3f	Namen op <i>-ingen</i> : <i>Kuttingen, Panningen</i>
	3g	Echte nederzettingsnamen samengesteld met <i>-heem, -inghem, -inghoven, -inghuizen, -dorp, -hoven, -huizen, -wijk</i>
Tijd van de grote uitbreiding van het woonareaal sinds ca. 1000	4a	Verdere nederzettingsnamen met <i>-dorp, -hagen, -hoven, -huizen, -wijk</i>
	4b	Namen samengesteld met <i>-berg, -donk, -haar, -ham, -holt/hout, -horst, -laar, -lo, -bos</i>
	4c	Echte ontginningsnamen met <i>-rode, -broek, -heide</i> en <i>-veen</i>

² Voor Limburg aangepast model, ontleend aan D.P. Blok (1974) Schematisch overzicht van ontstaanstijd en vormingswijze van enige plaatsnamen. In: *Grote Winkler Prins*. Zevende geheel nieuwe druk, Amsterdam / Brussel, deel 18 p. 540-541.

Limburgse toponymische grondwoorden

De meeste plaatsnamen zijn samenstellingen en zij bestaan uit twee delen. Het tweede deel is een zogenaamd toponymisch grondwoord dat kenmerkend is voor een bepaalde cultuurperiode en/of streek. Het in kaart brengen van de wijze waarop deze grondwoorden zich in tijd en plaats manifesteren en vaststelling van wetmatigheden die daarbij naar voren komen, vormen een belangrijke bijdrage van de naamkunde aan de studie van de nederzettingsgeschiedenis. Op basis van de plaatsnamen die in dit boek aan de orde komen is een frequentieanalyse gemaakt van de diverse grondwoorden. Het percentage is ten opzichte van het totaal aantal namen. Voor Limburg leidt dat tot de volgende top-20:

#	Grondwoord	Betekenis	Percentage
1	berg	'terreinverheffing, heuvel'	5,9
2	rode	'rooiing van bos, ontginning'	5,0
3	heide	'onontgonnen veld, vlakte'	3,6
4	heem	'woonplaats, woning'	3,2
5	broek	'moerassig, drassig land, weide'	3,1
6	beek	'natuurlijke waterloop'	2,9
7	lo	'licht, open bos'	2,9
8	veld	'open vlakte, bouwland'	2,6
9	huis, huizen	'woning', 'nederzetting'	2,0
10	hof, hoven	'boerenerf, hofstede'	2,0
11	holt/hout	'hoogopgaand loofbos'	1,9
12	straat	'doorgaande weg, verbindingsweg'	1,1
13	hoek	'scherpe bocht, (afgelegen) plaats'	1,3
14	haag, hagen	'omheinde plaats, hofstede'	1,0
15	dorp	'boerderij, (dochter)nederzetting'	1,0
16	dal	'laagte, vallei'	1,0
17	bos	'hoog hout, geboomte'	0,9
18	laar	'intensief benut bos, bosweide'	0,9
19	eind	'rand, plaats waar iets ophoudt'	0,8
20	horst	'begroeide hoogte'	0,8

Plaatsnamen worden doorgaans verdeeld in twee categorieën, natuurnamen en cultuurnamen. De natuurnamen zeggen iets over aspecten van het natuurlijke landschap, de cultuurnamen refereren aan de stempel die de mens drukte op dat landschap. Het heuvelachtige terrein in grote delen van Limburg is duidelijk een bepalende factor in de naamgeving geweest, getuige de vele plaatsnamen op *berg* en *dal*. Andere natuurlijke grondwoorden, die veel gebruikt werden om plaatsen te benoemen, waren aanduidingen voor water

(*beek* 'natuurlijke waterloop') en bos (*lo* 'licht, open bos', *holt/hout* 'hoogopgaand loofbos', *bos* 'geboomte' en *laar* 'intensief benut bos'). Echte nederzettingnamen zijn namen op *heem* 'woonplaats, woning', *huis* 'woning', *hoven* 'boerenerf, hofstede', *hagen* 'afgesloten gebied, hofstede' en *dorp* 'boerderij, (dochter)nederzetting'. De meest frequente Limburgse cultuurnaam is *-rode*, een naam die wijst op ontginning door rooiing van bos. Namen op *broek* 'moerassig gebied' *veld* 'open vlakte' evolueerden van natuurnaam tot cultuurnaam door het gebruik dat de mens maakte van de natuurlijke omgeving, en kregen de betekenis 'weide' respectievelijk 'bouwland'. In Zuid-Limburg op de kalkgronden leende *heide* 'onontgonnen veld, vlakte' zich vroeg tot een goede vestigingsplaats. In Noord-Limburg heeft *heide* betrekking op delen van de Peel, die vanouds gekenmerkt werden door een open karakter en begroeiing met heidestruiken en die pas veel later zijn ontgonnen. De belangrijkste grondwoorden zijn als apart lemma in het woordenboek opgenomen.

Opbouw van de lemma's

De opbouw van de lemma's van de plaatsnamen is als volgt: De plaatsnaam staat vet, gevolgd door de gemeentenaam tussen haakjes. Dan volgt waar mogelijk de Limburgse variant van de naam, gebaseerd op de *Plaatsnamelies* van de Vereniging Veldeke Limburg. Vervolgens worden in chronologische volgorde de attestaties van de plaatsnaam vermeld en ten slotte volgt een verklaring en eventueel wat beknopte historische informatie. Bovendien zijn nog enkele niet meer in gebruik zijnde plaatsnamen, herkenbaar aan een kruis (+), opgenomen omdat er bij een ander lemma naar wordt verwezen. Plaatsnamen die vooraf gegaan worden door een lidwoord of door *Ten* of *Ter* zijn alfabetisch te vinden onder de naam.

Enkele speciale tekens

>	geworden tot
<	ontstaan uit
→	zie dat lemma
†	niet meer in officieel gebruik
*	gereconstrueerde vorm
ð	als de beginklank in ne. <i>that</i>
þ	als de beginklank in ne. <i>thing</i>
b	als de combinatie <i>bv</i>

Bijzondere afkortingen

B	België	ndl.	Nederlands
brab.	Brabants	ne.	Nieuwengels
dial.	dialect	nfri.	Nieuwfries
D	Drenthe	NH	Noord-Holland
Dld	Duitsland	nhd.	Nieuwhoogduits
eng.	Engels	nijsl.	Nieuwijslands
Fl	Flevoland	nnl.	Nieuwnederlands
Fr	Friesland	nno.	Nieuwnoors
fra.	Frans	nzwe.	Nieuwzweeds
Fra	Frankrijk	O	Overijssel
fri.	Fries	oe.	Oudengels
GB	Groot-Britannië	ofra.	Oudfrans
germ.	Germaans	ofri.	Oudfries
Gl	Gelderland	ohd.	Oudhoogduits
got.	Gotisch	oijsl.	Oudijslands
Gr	Groningen	onl.	Oudnederlands
kelt.	Keltisch	ono.	Oudnoors
lat.	Latijn	oostfri.	Oostfries
Lb	Limburg	oostndl.	Oostnederlands
limb.	Limburgs	os.	Oudsaksisch
me.	Middelengels	rom.	Romaans
mlat.	Middeleeuws Latijn	U	Utrecht
mhd.	Middelhoogduits	vnnl.	Vroegnieuw-nederlands
mnd.	Middelnederduits	westf.	Westfaals
mnl.	Middelnederlands	Zl	Zeeland
NB	Noord-Brabant	ZH	Zuid-Holland
ndd.	Nederduits	zndl.	Zuidnederlands

Toelichting bij enkele termen

<i>ablaut</i>	systematische verandering van de stamklinker
<i>datief</i>	derde naamval, in plaatsnamen met plaatsaanduidende functie
<i>genitief</i>	tweede naamval, vaak ter aanduiding van bezit
<i>Germaans</i>	groep talen die zich van het Indo-Europees onderscheiden door een systematische klankverschuiving van de medeklinkers. Tot deze groep behoren onder andere het Nederlands, Fries, Engels, Duits, IJslands, Noors, Zweeds en Deens
<i>grondwoord</i>	een woord dat we kunnen uitbreiden tot een nieuw woord door er een voor- of achtervoegsel aan toe te voegen of dat we met een ander woord kunnen samenstellen
<i>Indo-Europees</i>	groep aan het Germaans verwante talen, waaronder het Keltisch, Romaans, Grieks, Slavisch en Sanskriet
<i>reïnterpretatie</i>	een nieuwe, andere interpretatie geven van de betekenis van een vaak ondoorzichtig woord door associatie met beter bekende woorden. Ook wel volksetymologie genoemd
<i>substraattaal</i>	een taal die werd gesproken binnen een gemeenschap en die werd vervangen door de taal van een nieuwe heersende klasse, meestal de taal van een veroveraar. Substraattalen blijven soms herkenbaar in de taal die ze is opgevolgd. Men veronderstelt dat de meeste substraatwoorden in het Germaans afkomstig zijn van een niet-Indo-Europese substraattaal. Veel substraatwoorden kennen een geringe geografische verspreiding en vaak hebben ze betrekking op landschapselementen
<i>suffix</i>	achtervoegsel, een taalelement dat niet als los woord kan voorkomen, maar achter een grondwoord wordt toegevoegd, waardoor een nieuw woord ontstaat
<i>toponiem</i>	plaatsnaam
<i>umlaut</i>	wijziging van een klinker onder invloed van een klank in de volgende lettergreep (meestal door een <i>-i-</i>)
<i>vernoeming</i>	een plaatsnaam die ontstaan is doordat men op basis van eraan verbonden bijbetekenissen bewust een elders voorkomend toponiem uitgekozen heeft, zonder dat er van topografische samenhang sprake is. Limburgse voorbeelden: <i>Amerika</i> , <i>De Balkan</i> , <i>Californië</i> en <i>Schaloen</i>
<i>verzamelsuffix</i>	achtervoegsel met als functie aan te geven dat sprake is van een bepaalde hoeveelheid/aantal van het door het grondwoord aangeduide, bij voorbeeld <i>De Berckt</i> , een afleiding met het verzamelsuffix <i>-t-</i> (uit <i>*-ibi</i>) van de boomnaam <i>berk</i> met de betekenis 'plaats waar berken staan'

Selectie uit de geraadpleegde literatuur

- Aa, A.J. van der**, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*. Gorinchem, 1839-1851.
- Berkel, G. van en K. Samplonius**, *Nederlandse Plaatsnamen. Herkomst en Historie*, 3de herziene druk. Utrecht, 2006.
- Bruin, M. de en V. Mennen**, *Bibliografie van de Nederlands-Limburgse Naamkunde*. Maastricht-Hasselt, 2000.
- Ermen, E. van e.a.**, *Limburg in kaart en prent. Historisch cartografisch overzicht van Belgisch en Nederlands Limburg*. Tielt etc., 1985.
- Gysseling, M.**, *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)*. [Brussel], 1960.
- Jellinghaus, H.**, *Die Westfälischen Ortsnamen nach ihren Grundwörtern*. Dritte vermehrte Ausgabe, Zweiter Abdruck. Osnabrück, 1930.
- Kaldenhoven, H.**, *Wat betekent deze plaatsnaam? Lijst van Limburgse Toponiemen*. Heerlen, 2007.
- Künzel, R.F., D.P. Blok en J.M. Verhoeff**, *Lexicon van Nederlandse toponiemen tot 1200*. Amsterdam, 1988.
- Loon, J. van**, *Maurits Gysselings Toponymisch Woordenboek*. Receptie, aanvullingen en correcties, Werken KCTDV 26. Tongeren, 2008.
- Moerman, H.J.**, *Nederlandse plaatsnamen. Een overzicht*. Leiden, 1956.
- Renes, J.**, *De Geschiedenis van het Zuidlimburgse Cultuurlandschap*. Assen/Maastricht, 1988.
- Renes, J.**, *Landschappen van Maas en Peel. Een toegepast historisch-geografisch onderzoek in het streekplangebied Noord- en Midden-Limburg*. Leeuwarden, 1999.
- Rentenaar, R.**, *Vernoemingsnamen. Een onderzoek naar de rol van de vernoeming in de nederlandse toponymie*. Amsterdam, 1984.
- Schönfeld, M.**, *Veldnamen in Nederland*, Tweede druk. Amsterdam, 1950.
- Schönfeld, M.**, *Nederlandse Waternamen*, Studiën VI. Brussel, 1955.
- Schrijnemakers, A.**, *Nederlands-Limburgse nederzettingsnamen 1-21*. In: *Veldeke*, 1981-1985.
- Schrijnemakers, M.J.H.A.**, *Codex Nederlands-Limburgse toponiemen*. Tweede druk. Geleen, 2014.
- Tummers, P. e.a.** (redactie), *Limburg. Een geschiedenis*, Deel 1, tot 1500. Maastricht, 2015.
- Tummers, P.L.M.**, *Limburgse plaatsnamen 1-8*. In: *Veldeke*, 1958-1961.
- Tummers, P.L.M.**, *Romaans in Limburgse aardrijkskundige namen*. Assen, 1962.
- Tummers, P.L.M.**, *De rode-namen in Nederlands Limburg*. In: *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam* 43, 1967.
- Veldeke Limburg** *Plaatsnamelies/Plaatsnamenlijst*. Biegewirk/Bijgewerkt op 12-02-2013.
- Vries, J. de**, *Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandse plaatsnamen*. Utrecht etc., 1962.

A

Aalbeek (Nuth)

Limburgs *Aolbaek*. 1324 *Oelbeek*, 1410 *Aelbeke*, 1596 *Oelbeek*, 1603 *Albeeck*, ca. 1700 *Albeek*, 1803-1820 *Aelbeck*, 1936 *Aalbeek*; De vormen met *Oel-* wijzen op →*ool* 'land aan water, vochtig laagliggend land', met →*beek* 'natuurlijke waterloop'. Ter vergelijking: in Aalbeke (B), 1136 *Albeccam*, ca. 1175 *Albeca*, vermoedt men germ. **alha-* 'eland', *aal(t)* 'mestvocht' of *aal* 'paling'.

Aaldonk (Gennep)

Limburgs *D'Oldónk*. 1803-1820 *Aaldonk*, 1826 *Aaldonk*, 1839 *AALDONK*, 1936 *Aaldonk*; Samenstelling met →*donk* 'zandige opduiking in moerassig terrein'. De betekenis van het eerste deel is onzeker. Men denkt aan *aal* 'mestvocht', *aal* 'paling' of aan →*ool* 'land aan water, vochtig laagliggend land'. Gelegen langs de Schaveldse Beek. Een verdwenen Aaldonk wordt in 1381 te Breugel (NB) vermeld: *beemd in breugel in aeldonc*.

Aan de Berg (Roerdalen)

1803-1820 *Bolberg*, 1936 *Aan-den-Berg*; Voorzetselbepaling met →*berg* 'terreinverheffing, heuvel', ter aanduiding van de ligging bij de Bolberg. In Limburg zijn dergelijke voorzetselbepalingen als toponiem zeer gewoon.

Aan de Bergen (Leudal)

1899 *Berg (Aan den)*, 1936 *Aan-de-Bergen*; Voorzetselbepaling met het meervoud van →*berg* 'terreinverheffing, heuvel', naar de ligging aan de rand van een hoger gelegen gebied.

Aan de Maas (Meerssen)

1835 *de Maes*, 1838-1857 *Aan de Maas*, 1843 *de Maas*, 1867 *Aan de Maas*, 1936 *Aan-de-Maas*; Voorzetselbepaling met de water-naam *Maas* naar de ligging langs deze rivier en ter onderscheiding van het zuidoostelijk gelegen 1838-1857 *Aan 't Broek*.

De naam van de Maas, fra. *Meuse*, lat. *Mosa* (al bij Caesar: 52 v. Chr. interpolatie, kopieën 9e eeuw *Mosa profluit*), onl., ohd. *Masa* (772 of 776 kopie 1170-1175 *inter Renum et Masa*), oe. *Masu*, is nog niet overtuigend verklaard. Men denkt aan Indo-Europees **mus-* 'vochtig zijn'.

Aan de Rijksweg (Roermond)

Limburgs *Ane Riêkswaeg*. Naar de ligging aan de Rijksweg Sittard - Roermond.

Aan Reijans (Echt-Susteren)

1936 *Aanreijans*; Naar de ligging bij het bezit van de familie *Reijans*. Van de dragers van deze Limburgse familienaam woonde in 1947 bijna tachtig procent in Echt. Vergelijkbaar gevormde namen (voorzetselbepalingen) ter plaatse zijn *Aan de Popelaar*, *Aan de School* en *Aan de Berg*.

Aast (Horst aan de Maas)

1838-1857 *Aast*, 1913 *Aast*, 1936 *Aast*; Limburgs *aost* 'tak, kwast', ook 'esdoorn'.

Aasterberg (Echt-Susteren)

Limburgs *D'n Aosterberg*. 1395 *Aeserberch*, 1803-1820 *Asterberg*, 1826 *Aasterberg*, *Asterberg*, *Aatserberg*, 1839 *Asterberg of Aatserberg*, 1936 *Aasterberg*; De oudere vormen wijzen niet op een betekenis 'oostelijk gelegen berg', maar eerder op →*berg* 'terreinverheffing, heuvel' bij een locatie *Aast, waarin mogelijk Limburgs *aost* 'tak, kwast', ook 'esdoorn'. Men ziet verband met een naburige veldnaam, plaatselijk *Aosder* geheten.

Abdissenbosch (Landgraaf)

Limburgs *D'r Busj*. 1425 *in der Ebdissenbusch*, 1457 *in der Abdissenbosch*, 1542 *ut dem abdyssenbusch*, 1639 *sylva quae vocatur abbatissae*, 1640 *busch der Abtissinnen Stock genannt*, 1803-1820 *Abdissen Bosch*, *Opdiesen-bosch*, 1936 *Abdissenbosch*; →*bos* 'hoog hout, geboomte' van de abdis van het vrouwenklooster van Thorn, die eigenaresse was van Ubach.

Abshoven (Sittard-Geleen)

Limburgs *Abshaove*. 1253-1254 *Abshoven*, 1259 *Absoven*, 1265 *Abshovene*, *Abshoven*, 1275 *Ababshoven*, 1299 *Abeshoven*, 17e eeuw *Apshoven*, 1839 *Abshoven*, 1936 *Abshoven*; Samenstelling van *hoven*, datief meervoud van →*hof* 'boerenerf, hofstede', en *abs* 'van de abt'. Waarschijnlijk gaat het om de abt van het klooster van Sint-Vaast te Atrecht, dat bezittingen had in Munstergeleen.

Achtegaal (Venlo)

1899 *Achtegaal*; Dialectvariant van de vogelnaam *nachtegaal* 'Luscinia megarhynchos'.

Achter het Klooster (Leudal)

1978 *Achter het Klooster*; Gezien vanuit Heythuysen gelegen *achter* het ursuliner klooster de Roos.

Achterste Hees (Horst aan de Maas)

1826 *Achterste-Hees*, 1835 *Achterste-Hees*, 1867 *Achterste-Hees*, 1936 *Achterste-Hees*; *achterste* 'meest achterwaarts gelegen' gedeelte van de locatie De Hees², →*hees* 'struikgewas, kreupelhout'. Vanuit Sevenum gezien komt eerst Voorste Hees, meer naar het noordwesten Achterste Hees.

Achterste Steeg (Horst aan de Maas)

1803-1820 *Agterstesteg*, 1826 *Achtersteeg*, 1835 *Achterste-Steeg*, 1867 *Achterste-Steeg*; Gelegen aan de weg genaamd *Steeg*, identiek aan *steeg* 'pad, smalle weg'. Vanuit Sevenum gezien komt eerst Voorste Steeg, meer naar het zuidwesten ligt Achterste Steeg en westelijk daarvan de Steegberg. De naam zou wijzen op een veedrift.

-acum (suffix)

In de Romeinse tijd wordt in Gallië het suffix *-acum* (< kelt. *-âkô*), dat afleidingen vormt van persoonsnamen waarmee een bezitsrecht werd uitgedrukt, zeer productief. Het wordt dan veelal gehecht aan Latijnse persoonsnamen die eindigen op *-ius* of *-inius*, waardoor het suffix zich ontwikkelt tot *-iacum*. Met de Romeinen bereikt het suffix ook Nederland. Voorbeelden zijn →Blerick, Maurik en misschien ook Cuijk, →Mook en Varik. De namen op *-iacum* geven een beeld van de romanisatie van Noord- en Centraal-Gallië. Het suffix blijft productief in de Merovingisch-Karolingische tijd (5e-9e eeuw), maar de Latijnse persoonsnamen zijn vervangen door Germaanse. In Noord-Gallië vertonen de nederzettingen niet langer de enkelvoudsvorm, maar die van het meervoud *-iacas*, waarvoor zie →*-enaken*.

Afferden (Bergen)

Limburgs *Offere*. 1293 *Afordia*, 1294 *Aferde*, 1376 *Aferden*, 1460-1461 *Aefferden*, 1665 *Afferden*, 1773 *Afferden*, 1936 *Afferden*; Etymologie onbekend. De gelatiniseerde vorm *Afordia* is te verklaren als een samenstelling van *aa* 'water, rivier' en →*voorde* 'doorwaadbare plaats', maar dit berust waarschijnlijk op reïnterpretatie. Voorgesteld is verder een samenstelling van *aa* 'wa-ter, rivier' en *vrede* 'omheining, omheinde plaats', maar ook deze verklaring is twijfelachtig. Afferden bij Druten (Gl), 11e-12e eeuw *Afrithon*, wordt wel verklaard als een afleiding van een oude waternaam **Abhara* met het verzamelsuffix *-ipum* ter aanduiding

van een nederzetting gelegen aan dat water. Afferden was lange tijd een afzonderlijke heerlijkheid, een van de Vijf Heerlijkheden, zoals men de strook tussen Mook en Arcen wel noemt.

Aijen (Bergen)

Limburgs *Äöje*. 1336 *Oyen*, 1406 *Ayen*, *Aien*, 1635 *Aegen*, 1662 *Oyen*, 1665 *Aeyen*, 1838-1857 *Aijen*, 1936 *Aaien*; Datief meervoud van →*ooi* 'land aan een waterloop'.

Aldengoor (Leudal, kasteel)

1222 *Theodoricus dominus de Ghore*, 1428 *den hoff ... geheischen den Alden-Ghoere*, 1803-1820 *Aldenghoor*; *goor* 'moerassige bosgrond' met *ald* 'oud' ter onderscheiding van een later gebouwd kasteel, nu de hoeve *Neyenghoor*.

Altweert (Weert)

Limburgs *Aovert*. 16e eeuw *Aldt Weert*, 1777-1831 *Alt Weert*, 1790 *Alt Weerd*, 1835 *Altweert*, 1936 *Altweerd*; Met *alt* 'oud' ter onderscheiding van →Weert². De uitspraakvariant *Aovert* is ten onrechte geïnterpreteerd als een samenstelling van *aa* 'water, rivier' en →*voorde* 'doorwaadbare plaats'.

Altweeterheide (Weert)

Limburgs *Altwieërthej*. Heide: 1936 *Altweerd'sche Heide*; →*heide* 'onontgonnen veld, vlakte' van →Altweert.

Amby (Maastricht)

Limburgs *Amie*. 1145, 1154 en 1165 *de Ambe*, 1157 en 1186 *in Ambeia*, 1190 *Godescalcus de Ambey*, 1322 *Ambey*, 1349 *Ambeyde*, 1387 *Ambey*, 16e eeuw *Ammij*, ca. 1700 *Ammi*, 1936 *Ambie*; Vermoedelijk ontstaan uit Gallo-Romaans *Ambiaca 'toebehorend aan de persoon *Ambios* (Keltisch) of *Ambo* (Germaans)', een afleiding met het suffix →*-acum* met Romaanse klankontwikkeling. De verklaring uit kelt. *ambi* 'omheining' is niet waarschijnlijk, omdat de vormingswijze *Ambiaca (*villa*) te dareren zou zijn in de eeuwen na de Frankische invallen (5e-6e eeuw), dus na het uitsterven van het Keltisch. De verklaring die uitgaat van een Indo-Europese waternaam *Ambheia 'schitterend' lijkt vergezocht.

America (Horst aan de Maas)

Limburgs *Amerika*. 1838-1857 *Amerika*, 1936 *Amerika*; Oorspronkelijk een kolonie in de Peel en mede in verband met de afgelegen ligging vernoemd naar het werelddeel Amerika. Ontstaan nadat de gemeente Horst in 1819 toestemming had gekregen gronden in ontginning te nemen. De veelgehoorde verklaring die uit

gaat van nhd. *Am Erika 'op de heide' is onder meer niet juist omdat Duitsers *An der Erika* zouden zeggen.

Amstenrade (Schinnen)

Limburgs *Awstroa*. 1274 *Anstenroden*, 1298, 1366 en 1384 *Anstenrode*, 1369 *Ansterode*, 1374 *Anxelroede*, 1380 *Amstenrode*, 1441 *Astenrade*, 1558 *Aestenrode*, 1603 *Amsenrat*, 1635 *Ansenrat*, 1803-1820 *Amstenraedt*; Samenstelling van →*rode* 'rooiing van bos, ontginning' en de persoonsnaam *Ansto*.

De identificatie van 1223 *Osterode* met Amstenrade wordt betwijfeld. Het is misschien Osterode am Harz (Dld).

Amstenrood (Valkenburg aan de Geul, veld bij Houthem)

Ca. 1550 *den Amstenroot*, 1777 *het Amstenrooth*, gebied: ca. 1840 *Amstenrood*; Op basis van het gebruik van het lidwoord, kenmerkend voor microtoponiemen, denkt men aan vernoeming naar →Amstenrade, mogelijk indirect via een van die plaatsnaam afgeleide familienaam. Het onzijdige geslacht van het lidwoord is vreemd voor een *rode*-naam.

Annendaal (Roerdalen)

1803-1820 *Annenthal*, pachthoeve: 1843 *Annendaal*, 1867 *Annendael*, 1936 *Annendaal*; Genitief enkelvoud van de persoonsnaam *Anna* en *daal*, →*dal* 'laagte, vallei', een productief tweede deel bij namen van buitenplaatsen en kastelen. In 1618 door graaf Hendrik van den Bergh (1573-1638) voor zijn zusters Anna en Charlotte gebouwd kasteel.

***apa** 'rivier, stroom'

Water- en plaatsnamen met het toponymisch grondwoord *apa 'rivier, stroom' vindt men in Nederland, België, Noord-Frankrijk en Duitsland. Buiten het Germaans komen *apa*-namen ook in het Baltische gebied voor. Sommigen gaan uit van een suffix dat uit een Pregermaans substraat is overgenomen en daarna in het Germaans productief werd. Hiervoor zouden ook de (zeldzame) nevenvormen *-ip* en *-up* en het ontbreken van verbuiging van het eerste deel pleiten. Anderen veronderstellen dat *apa een oorspronkelijk Germaanse soortnaam is, verwant met lat. *amnis* 'stroom, brede diepe rivier' en Oudiers *abann* 'rivier', kelt. **abon-*, en dat de namen op *apa samenstellingen zijn; op een soortnaam wijzen de Nederlandse plaatsnamen Epe, Epen en Appen en de Groningse waternaam *Apt*. Minder waarschijnlijk is de voorgestelde vroege ontlening aan Gallisch *abona*, die met Germaanse klankverschuiving en inkorting zou hebben geresulteerd in *apa.

De normaal verschoven Germaanse vorm *ap-* staat naast de

onverschoven vorm die men terugvindt in o.a. Geliep ($\pm$ 107 kopie 11e eeuw *Gelduba*, 904 *Geldapas*) en in de volksnaam *Mandubii* (vergelijk in het noorden de *Menapii*). De Nederlandse namen hebben in het eerste deel een overwegend Germaans karakter en dit geldt voor 80% van alle **apa*-namen. Zij behoren tot een jongere laag van archaische waternamen, productief tot in de volksverhuizingstijd. Een terminus ante quem is dat zij in Duitsland de Hoogduitse klankverschuiving (ca. 5e eeuw) hebben doorgemaakt. De verspreiding tot in Noord-Frankrijk wijst op Frankische migratie. Het merendeel van de waternamen met **apa* in Nederland is tot plaatsnaam geëvolueerd: Bruneppe, $\rightarrow$ Gennep, $\rightarrow$ Gulpen, Jisp, Weesp, etc.

Apenbroek (Maasgouw)

1378 *Apenbroeck*, 1803-1820 *Apenbroek*; $\rightarrow$ *broek* 'moerassig, drassig land' van de persoon *Ape* of *Abe*.

Arcen (Venlo)

Limburgs *Árse*. Ca. 1100 *de Arsnan*, 2e helft 13e eeuw *Arsen*, 1305 *Arsene*, 1354 *Aersen*, 1360 *Arssen*, 1404 *Aerssen*, 1502 *Arcen*, 1678 *Arcen*, 1803-1820 *Aersen*, 1838-1857 *Arcen*, 1936 *Arsen*; Volgens Van der Aa ook wel *Aarcen* of *Aertsen* gespeld en ook in de oudere vormen komen spellingen met lange *-aa-* voor. De etymologie is onbekend. Men heeft wel gedacht aan lat. *arx* 'boog', lat. *arsus* 'grond waar de vegetatie door brand verwijderd werd', *aars* 'achterste' en aan oe. *aersc-* 'akkerland (eigenlijk wildpark)'.

Arensghout (Nuth)

1381 *dat dorpe 't gene Hoit*, 1383 *Gen Holt*, 1387 *dat dorpe tgene Hout*, 1455 *den Holt*, 1537 *Gen Hout*, 1744 *Hout*, 1774 *Aretsgenhout*, 1803-1820 *Arensghout*, 1838-1857 *Arens Genhout*, 1866 *Arens Genhout*, 1936 *Arensghout*; In 1383 kwam *Gen Holt* aan Arnold, zoon van Francke Struver van Bunde. Het eerste deel van deze naam is een dialectvorm van de persoonsnaam *Arnold*. Wordt kortweg ook *Den Hout*, $\rightarrow$ *holt* 'hoogopgaand loofbos' genoemd. Ter onderscheiding van $\rightarrow$ Klein Genhout².

As (Leudal)

Begin 17e eeuw *Asch*, 1682 *Ass*, 1754 *Asch*, 1869 *As*; De boomnaam *asch*, *as* 'es'.

Asbroek (Leudal)

1838-1857 *Asbroek*, 1866 *Asbroek*; Samenstelling van de boomnaam *as* 'es' en $\rightarrow$ *broek* 'moerassig, drassig land'. In 1381 wordt bij Deurne *op gheen asbroec* vermeld, in 1417 *uppen*

Asbruke bij Gendringen en in 1457 een erve *Asbroek* bij Beckum. Belgische naamgenoten zijn *Assebroek* bij Brugge (1187 *Ascebroc*) en *Asbroek* bij Halle (1245 *Asbruc*).

Asenray (Roermond)

Limburgs *Azeraoj*. 1267 *vicum qui dicitur Asenraede*, 1272 *Asenrade*, 1294-1295 *Vresuindi de Asenrode*, 1305 *Asenrade*, 1380 *Azeraide*, 1546 *Asenroidt*, 1606 *Asenroye*, 1626 *Asenradt*, 1803-1820 *Asenray*, 1838-1857 *Asenraij*, 1936 *Azenraai*; →*rode* 'rooiing van bos, ontginning' van de persoon *Aso*. De overgang van -d- tot -j- in *rode*, *rade* vindt plaats sedert de 14e-15e eeuw.

Asselt (Roermond)

Limburgs *Assel*. 860 kopie 12e eeuw *Aslao*, 881 kopie 11e eeuw *Haslao*, 888 kopie 12e eeuw *Aschlo*, eind 9e eeuw kopie 11e eeuw *Ascloha*, 1225 *Assele*, 1293 *de Assele*, 1294-1295 *apud Assele*, *in Assel*, 1378 *Assel*, 1381 *Asselt*, 1662 *Asseldt*, 1803-1820 *Asselt*; Samenstelling van onl. *asc* 'es' en →*lo* 'licht, open bos', later uitgebreid met *t*.